

ПРО ЩО ГОВОРЯТЬ ТА ДУМАЮТЬ ДІТИ

Педагогіка
школи

Успіх – це не те, що ви робите, а те, ким ви є! Якщо ви хочете змінитися то, як мінімум, варто визначитися над чим працювати перед і що переформувати: переосмислити, пізнати.

Ден Вальдшмідт

Сучасний світ переживає докорінну зміну підходів до освіти та соціокультурної політики в цілому. Це зумовлено переорієнтацією самого суспільного розвитку на розвиток людини, її особистісних і культурних якостей. Саме для 21 століття є характерним зростання розуміння того, що тільки людина є одночасно початком і кінцевою метою будь-якого соціального розвитку. Ці зміни в суспільній свідомості, у ставленні суспільства до освітньої сфери викликали появу нової парадигми освіти.

У чому ж полягає новизна сучасної парадигми освіти в Україні? Яка саме парадигма є сучасною? **На часі – усвідомлення та осмислення ідеї національної освіти.**

Оптимізація змісту навчання та вдосконалення педагогічних технологій випереджає усвідомлення складної ієрархії цінностей та цілей освіти. Неувага до вищих цінностей освіти та пасивне сприйняття тих життєвих пріоритетів, які стихійно складаються в суспільстві, – основна вада сучасної освіти. Висока інерційність традиційної системи освіти: зміни, що відбуваються в ній, носять або чисто зовнішній характер, або ж спрямовані на зміну змісту освіти за принципом оновлення навчальної інформації. **Школа, освіта, виховання** – це не що інше, як процес цілеспрямованого фор-

мування системи цінностей молодого людини. Не можна, одного разу проголосивши гуманістичні цінності освіти і систематично декларуючи прихильність до цих цінностей, вважати, що вони будуть діяти. Ні цінності індивіда, ні цінності суспільства не можуть в цілому змінитися миттєво, це поступовий процес. Однак зміна цінностей – це умова існування культури і людини, це закономірний, неминучий процес. У наш час поруч зі святими для кожного українця поняттями – світогляд предків, духовність, сім'я, земля, життя, традиція, гостинність, виховання дітей формуються нові ціннісні орієнтації, з одного боку, стає вирішальним почуття безпеки, формується екологічна свідомість, діалогічне ставлення до світу, визнання свободи особи, її щастя та успіху, з іншого – яскраво визначаються головні цінності сучасної Європи, а саме демократичні цінності, коли в центрі знаходиться людина, а не держава.

В Україні здійснення «освіти на основі цінностей» не є чимось принципово новим. Інша річ, як цей підхід реалізується.

На жаль, українській школі так і не вдалось вирішити комплекс проблем із ціннісним орієнтуванням учнів, які

Олена ЧИНОК

Директор ІНЗ «НВК «Гуманітарна гімназія «Гармонія», кандидат філологічних наук, автор-герой 4-ої сторінки Всеукраїнського проекту «Педагогічні новатори в Україні», лауреат його відзнаки – «Педагогічний Оскар - Атлант».

Директор школи, ліцею, гімназій № 1-2 2017

виникли у зв'язку із переходом від однієї соціальної системи до іншої та у зв'язку із побудовою національної держави. Досі дається взнаки ментальний опір педагогічної громади, яка звикла жити в умовах абсолютної інших цінностей і пріоритетів.

Американський соціолог Франц Боас стверджує, що одночасно одне й те ж саме суспільство може жити в різних хронологічних вимірах. Це означає, що учні можуть жити в постмодерністському суспільстві, зорієнтованому на формування простору життєтворчості, в якому головною цінністю є свобода у всьому, а більшість вчителів – залишатись у традиційній системі пострадянських цінностей далекій від «духу нашого часу».

Ця проблема стосується і нашої освітньої системи. Треба починати з дитинства, **щоб люди розуміли, які цінності визначають щасливе і хороше життя, і добробут зараз.**

- Чи можливо уникнути ціннісного конфлікту поколінь у школі в умовах, коли вся Україна зараз переживає розрив поколінь (подібно до того, як це було на Заході у 1960-х роках минулого століття)?
- Чи можливо зняти суперечність між школою й родиною, створивши єдине поле цінностей?
- Як зробити наші школи та університети майданчиками, на базі яких відбувся б синтез спільних цінностей?

Саме відповіді на ці питання шукали учасники XII, XVI, XVII, XVIII Всеукраїнських конференцій асоційованих шкіл ЮНЕСКО в Україні. Кожна з них демонструвала навички міждисциплінарної та міжкультурної комунікації, моделювала рішення складних проблем сучасної освіти.

Так, під час круглого столу XII Всеукраїнської конференції старшокласників асоційованих шкіл ЮНЕСКО (2010 рік) фокус уваги було зроблено на те, що Європейські держави дієвим інструментом поліпшення якості освіти визначають застосування компетентнісного підходу до освіти, який сьогодні отримує все більше визнання. Запровадження **компетентнісного підходу** в європейську освіту

стартувало ще у 1996 році в доповіді Міжнародної комісії ЮНЕСКО з освіти для XXI століття *«Освіта. Прихований скарб»*. Тоді було сформульовано чотири принципи, на яких має базуватись освіта, і які, по суті, є **глобальними компетентностями**.

Працюючи протягом одного дня, учасники круглого столу *«Філософія школи XXI століття на засадах культурного та біологічного різноманіття світу, нові моральні імперативи кожної людини і людства в цілому»* із різних міст України: Одеси, Севастополя, Житомира, Комсомольська, Мелітополя, Донецька, Києва та Черкас. Усі (і учні, і вчителі) спілкувалися і навчалися один у одного, обговорювали питання, які є важливими для кожної людини, незважаючи на її вік та місце проживання. Ми крок за кроком не лише розкривали сутність такої складної теми, але й вчилися толерантності. Ще до того, коли вона стане звичною. Під час виступів і презентацій шукали шляхи реалізації чотирьох принципів якісної освіти, зафіксованих у доповіді Міжнародної комісії освіти для XXI століття, а саме: *«вчитися жити»*, *«навчитися пізнавати»*, *«навчитися діяти»*, *«навчитися жити разом»*. Усі учасники *«круглого столу»* були єдині у розумінні того, що їх реалізація можлива лише за умови, якщо культурне різноманіття буде їх стрижневою ідеєю.

Учасниками *«круглого столу»* було запропоновано немало шляхів трансляції ідеї полікультурності в освіті.

- Учасники *«круглого столу»* **визначали**, що навчальні програми, сформовані на засадах стандартизації навчальних процесів за принципом «однорозмірності» не завжди відповідають потребам учнів і не відповідають контексту їх життєвих ситуацій;

- **говорили** про необхідність розробки полікультурних і дво-, багатомовних навчальних програм, створених на багатоманітті поглядів і думок, а також на історичних і культурних особливостях усіх груп суспільства;

- **підкреслювали**, що міжкультурна освіта повинна реалізуватися із громадською та європейською освітою;

- **висловлювали** думку, що незважаючи на те, що предметом обговорення сьогоденної конференції, перш за все, є міжкультурна освіта, екологічна освіта і навчання культурі світу, ми не можемо не говорити про норми моралі та універсальні цінності;

- **прийшли** до висновку, що *вивчення питань моралі також є частиною шкільної програми у багатьох країнах*, але у зв'язку з цим **виникає два принципових питання**:

- * які цінності мають прищеплюватися молодим людям у процесі навчання;

- * як можна бути впевненим у тому, що ці цінності є визначальними не лише для нашої культури, але й для інших;

- **висловили** припущення, що розв'язати ці проблеми можуть допомогти права людини. Крім того, що права людини базуються на принципах, які є спільними для всіх основних релігій і культур, практично всі країни світу визнали їх універсальними;

- **підкреслили**, що відношення школи до релігій має бути пізнавальним, а не віро навчальним;

- **відмітили** недостатню кількість позашкільних заходів соціально-гуманітарного спрямування на міському та регіональному рівнях;

- **акцентували** увагу на низькій ефективності використання ІКТ у навчально-виховному процесі.

Аналізуючи почуте й побачене в процесі презентації, **дозволю висловити кілька спостережень щодо змін у змісті стандарту освіти**:

1. Викадання предметів на засадах полікультурності має базуватись на уявленні про єдність світу, світової культури, про культурне різноманіття як головну засаду цієї єдності, самоцінність кожного народу і особистості, про неповторність внеску народів світу до скарбниці світового (українського) культурного досвіду, на вихованні в учнів, почуття зацікавленості толерантності як до всіх народів світу й України, так і до окремих їхніх представників.

2. Правильний вибір методів навчання є однією з умов ефективної реалізації міжкультурної освіти. Цей вибір, як і в кожній освітній галузі, перш за все, залежить від внутрішнього контексту школи, але на сьогодні, ми бачимо, що цю роботу здійснюють переважно в позашкільний час, шляхом неформальної освіти, що дуже важливо, адже це свідчить про зростання громадянської свідомості учнів.

Перша стаття Загальної декларації прав людини дає основу для розуміння умов міжкультурного діалогу. Вона проголошує: *«Усі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності і правах»*. Саме неформальна освіта сприяє забезпеченню свободи і неперервності освіти, які можуть сприяти освіченості учнів у цілому. Адже сьогодні ми маємо не забувати, що змінилася кінцева мета освіти – *«Освіта на все життя заміненна тезою «Освіта протягом всього життя»*. Діти мають навчитися вчитися в новому інформаційному суспільстві.

3. Складно визначити і зрозуміти концепцію міжкультурного діалогу без розуміння концепції культури. Більшістю учасників конференції культура розглядається лише на зовнішньому рівні, без розуміння складності цього поняття на внутрішньому, ціннісному рівні. Суть національної культури не в тому, що є на поверхні, а в спільних для людей однієї культури способах досягнення і тлумачення оточуючого світу. Відповідаючи на процес міжкультурного спілкування, японці більше за інших прагнуть враховувати особливості місцевої національної традиції. Не вони першими зазначили, що *«перебуваючи в Римі, чини, як чинять римляни»*. На довершення всього японці дещо змінили цю концепцію: *«Перебуваючи в Римі, засвоюй поведінку римлян і таким чином ставай все більше японцем»*. Національна культура має багатошарову систему, подібно до цибулини. Щоб зрозуміти її, необхідно вивчити кожен шар, один за другим. А ми зупиняємось на поверхні: мова, їжа, одяг. А без розуміння цінностей представників тієї чи іншої культури міжкультурний діалог не завжди можливий.

ІДЕАЛЬНЕ БАЧЕННЯ УКРАЇНИ

Учасникам було запропоновано написати синквейн, який відображає **ідеальне бачення України сучасною шкільною молоддю**. Чітко обумовлювалась форма синквейну:

- складається з 5 рядків;
- перший рядок – тема – 1 слово-іменник, в усіх командах має бути однаковим – Україна;
- другий рядок – 2 слова-прикметники, що характеризують тему;
- третій рядок – три слова-дієслова, що характеризують тему;
- четвертий рядок – одне речення, що розкриває сутність теми;
- п'ятий рядок – одне слово-іменник, авторський (контекстуальний) синонім теми.

У дослідженні взяли участь **51** школа України, що презентували Київ (27), Західну (4), Північну (4) та Центральну Україну (8), Південну (6) та Східну Україну (2).

Серед оцінювально-описових номінацій України умовно можна виокремити **9** груп:

1. мотив української державності – **33** номінації (наприклад: незалежна, соборна, унітарна, неподільна, єдина, вільна);

2. емоційно-позитивні конотації – **23** номінації (наприклад: боготворна, сонцесяйна, співуча, квітуча, неповторна, щаслива, найгарніша, благословенна);

3. мотив сили, зокрема й мілітаристської – **13** номінацій (наприклад: непоборна, сильна, нездоланна, могутня);

4. мотив демократичних європейських цінностей – **9** номінацій (наприклад: європейська, демократична, правова, соціальна);

5. мотив ототожнення країни із родиною – **9** номінацій (наприклад: турботлива, найрідніша, материнська);

6. мотив реформ – **7** номінацій (наприклад: прогресивна, оновлена, інноваційна, технологічна);

7. емоційно-негативні конотації – **4** номінації (наприклад: зажурена, терниста, зневажена);

8. мотив матеріального добробуту – **2** номінації (багата, процвітаюча);

9. мотив миру – **1** номінація (мирна).

Наведена статистика демонструє кілька яскравих фактів:

- *по-перше*, пріоритетом для молоді однозначно стало збереження української державності, причому в її унітарному форматі та у кордонах, визначених міжнародними нормами; із цим пов'язане й прагнення бачити свою державу сильною, у тому числі – й у військовому плані; саме тому «мирні» мотиви відтиснуті на периферію, – адже в умовах неоголошеної війни треба дбати, насамперед, про захист, зміцнення обороноздатності, а не про знаходження компромісів із агресором;
- *по-друге*, емоційно-естетична домінанта як одна з головних ознак ментальності українців продовжує посідати важливе місце у візії майбутнього країни; приємним здобутком є те, що молоде покоління, нарешті, відійшло від песимістичних емоцій, наділяючи образ України переважно оптимістичними, часто – родинними епітетами;
- *по-третє*, європейські демократичні цінності, рівно як і потреба у реформах, вже винесені молоддю на порядок денний, однак розуміння їхньої важливості ще не набуло першочергового значення; у цьому питанні молодь абсолютно погоджується із політикою чинної влади, можливо, сама того й не усвідомлюючи, – дослідження свідчить, що молодь вимагає спочатку соборності і перемоги, а потім – Європи та інновацій;
- *по-четверте*, українці й надалі залишаються нацією ідеалістів, адже мотиви матеріального добробуту залишаються майже неактуалізованими.

4. Доцільною є переорієнтація всієї системи, яка заснована на принципах екологічної етики, що включає відповідальність не лише за людей і навколишнє середовище, але й за майбутні, ще не народжені покоління, які теж мають право на повноцінне довкілля як основу свого вільного розвитку.

Реалії сучасного світу не тільки вимагають конкретних екологічних знань на якусь тему, але створення певного погляду, планування стратегії діяльності, передбачення результатів і виявлення альтернативних розв'язків екологічних проблем людства.

5. Саме з огляду на визначені проблеми на часі введення в освітній процес школи синергетичних уявлень про відкритість світу, його цілісність, взаємозв'язок людини і природи, людини і культури, людини і суспільства.

У межах XVI Всеукраїнської конференції учнів асоційованих шкіл ЮНЕСКО учителем історії Сорокіним О. Ю. було проведено творчу сесію «Український проект – молодіжна синквейн-естафета» з метою отримання інформації про усвідомлення учнями шляхів розвитку нашої держави, окреслення наявних найболючіших проблем та формування візії ідеальної країни (див. вріз).

Порівнявши образ та дію, було зроблено такі висновки:

- пріоритетом для українців стає оборона власної держави і молодь чітко налаштована на боротьбу за державу до переможного кінця; саме через це проблема об'єднання українців є малоактуальною в розумінні молоді, котра вже є вільною від старих ідеологем і пропаганди, а отже – єдиною у своєму прагненні жити в гідній країні;
- важливе місце в діях молоді продовжують посідати емоції та прагнення до краси, причому

тотально переважають саме позитивні емоції;

- українська молодь розуміє потребу у реформах, проте мало розуміє, що саме потрібно реформувати, схилившись до порожньої, але популярної демагогії;
- старшокласники усвідомлюють роль освіти у розбудові держави, щоправда, більша увага приділяється ретроспекції – відновленню та збереженню історичної пам'яті, аніж формуванню вітчизняних «силіконових долин»;
- прикметно, що пасивна віра та паразитичне очікування державних гарантій вже не є визначальними для молоді, – вона прагне діяти, а не чекати.

Наостанок слід зазначити, що проаналізовані матеріали доводять відсутність кричущих суперечностей бачення ідеальної України старшокласниками з різних регіонів нашої держави. Так **ідеал Незалежності** виявився *однаково актуальним для шкіл Сходу і Заходу, ідеал Соборності – для шкіл Півночі й Півдня. «Європейськість»* активніше демонстрували учні з Півдня, а найоригінальнішими мовотворцями стали учні з Півночі.

Саме до цього висновку прийшли учасники XVIII Всеукраїнської Я-конференції асоційованих шкіл ЮНЕСКО «Вчимося знати, вчимося робити, вчимося бути, вчимося жити разом: трансформації освітнього ландшафту школи засобами сучасних технологій».

Я переконана, що, наслідуючи дух двох важливих публікацій ЮНЕСКО – «Вчитися бути («Доповідь Фора», 1972 р.), «Освіта: прихований скарб» («Доповідь Делора», 1996 р.) – ми зможемо сьогодні створити Нову українську школу, а кожна школа зможе визначитися, якою їй бути: школою знань, цінностей, компетентностей?

АСОЦІАТИВНЕ ПОЛЕ ЦІННОСТЕЙ

У процесі конференції учасники змогли визначити асоціативне поле цінностей буття на основі якості життя і контенту освіти, практично передати свої відчуття щодо сучасної школи. Для аналізу дітям та вчителям було надано однакові комплекти цінностей – 50, «м'яких» навичок – 25, компетентностей – 25. Шляхом фасилітаційного методу були визначені ціннісні портрети школи як учнями, так і вчителями, які були передані у вигляді піраміди та освітньої скрині.

В основі піраміди учнів знаходилися, як не дивно, цінності та «м'які» навички, а саме:

- цінності: щастя, мир, свобода, любов, толерантність, незалежність, сталий розвиток, гідність, єдність, повага, сім'я, особистість, мрії.

Такою ж кількістю були представлені і

- «м'які» навички, які komponуються з процесуальних або інтердисциплінарних умінь, таких як мотивованість, управління часом, відповідальність, креативність, критичне мислення, вміння вчитися та навчати, навички розв'язання проблем, сприйняття критики, гнучкість (сприйняття змін), самоорганізація, емоційна врівноваженість, підприємливість, структурне мислення.

Тобто, перший рівень, який зазвичай становить зміст навчання, представлений рівнем буття, тобто те, що вивчається в школі стосовно того, хто ми є і що ми цінуємо.

Значно меншою кількістю були представлені

- загальні компетентності. Жодної предметної. А саме: уміння навчатися впродовж життя, уміння працювати в колективі, генерування нових ідей, розуміння власної національної ідентичності. Рівень «буття» є набагато важчим для вимірювання і спостереження. Стандарти, однак, не можуть бути безвартісними.

Рівень «буття» є критично важливим: співчуттю й емпатії необхідно навчати, незважаючи на факти і знання, які використовуватимуться. Багаторічний досвід проведення конференцій, спостереження за його учасниками свідчить про те, що саме колективні проекти ЮНЕСКО на основі 4-х принципів ЮНЕСКО дозволяють формувати те, що необхідно знати, щоб існувати. Цьому не вчить школа. Але це потребує життя. І діти це розуміють.

Звернення до результатів формування освітньої **скрині вчителями** підтвердило деякі розбіжності між учителями та учнями. Учителі надають перевагу компетентностям, хоча і переважно загального характеру. Так, до скрині були покладені такі компетентності: спілкування державною мовою, міжкультурне спілкування, наукове розуміння природи, критичне використання ІКТ, уміння навчатися впродовж життя, ефективне користування ресурсами інформації, підприємливість, загальнокультурна грамотність, екологічна грамотність.

Звертає увагу той факт, що свобода і незалежність не визначені вчителями зовсім. Не віднесені до цінностей і повага, мрії, толерантність, любов, єдність, які внесені до піраміди цінностей учнів. І хоча серед змісту освітньої скрині були і «м'які» навички, аналіз їх свідчить, що це «м'які» навички, які перш за все хвилюють учителя, а не учня, наприклад, емоційна врівноваженість, сприйняття критики, управління часом, підприємливість тощо. У той час, як ціннісно-сміслова компетенція взагалі не згадується.

**Ольга Выговская, Анастасия Некряч,
Светлана Рудаковская, Елена Чинок**

Мы можем создать новую украинскую школу

В мировом образовании формируются новые ценностные ориентации, когда в центре находится человек, а не государство. К сожалению, украинской школе так и не удалось решить комплекс проблем с ценностным ориентированием учеников.

Как сделать наши школы и университеты площадками, на базе которых состоялся бы синтез общих ценностей? Именно ответы на эти вопросы искали участники многих Всеукраинских конференций ассоциируемых школ ЮНЕСКО в Украине.

Каким должен быть человек XXI века? В статье сделана попытка смоделировать матрицу формирования такого человека в параметрах трех измерений: социокультурного, образовательно-гуманистического, политологического. Для такого человека, человека будущего, важными становятся навыки как основа ее конкурентоспособной личности. Авторы делятся их поисками и находками путей реализации четырех принципов качественного образования, а именно: «учиться жить», «научиться познавать», «научиться действовать», «научиться жить вместе».

В статье приведены результаты компаративного анализа приоритетов, мотивов, ценностей современных детей и учителей.

Ключевые слова: идея национального образования, «образование на основе ценностей», проекты ЮНЕСКО, четыре принципа качественного образования, «хорошее» общество, «хороший» человек, «хорошее» образование, Новая украинская школа, варианты какой ей быть.

Olga Vygovska, Anastasia Nekriach, Svetlana Rudakivska, Olena Chinok

We can build the new Ukrainian school

The new valued orientations are formed in world education, when in a center there is a man, but not state. Unfortunately, so it was not succeeded to decide the complex of problems Ukrainian school with the valued orientation of students.

How to do our schools and universities grounds which the synthesis of general values would take place on the base of? Exactly answers for these, as well as other, a question was searched by the participants of many Allukrainian conferences of the associated schools of UNESCO in Ukraine.

So, what should a person of the XXI century be? The article attempts to model the matrix of the formation of such a person in the parameters of three dimensions: socio-cultural, educational-humanistic and the dimension of political science. For such a person, a person of the future, skills become the basis of its competitive personality.

The authors share their searches and finds of ways of realization of four principles of high-quality education, namely: to «study to live», to «learn to cognize», to «learn to operate», to «learn to live together».

The results of komparativnogo analysis of priorities, reasons, values of modern children and teachers are resulted in the article.

Keywords: idea of national community, «education on the basis of values», projects of UNESCO, four principles of high-quality education, «good» society, «good» person, «good» education, New Ukrainian school, variants which to be it.

ЗАМІСТЬ ВИСНОВКУ

Наостанок важливо зазначити, що учасники XVIII Всеукраїнської Я-конференції асоційованих шкіл ЮНЕСКО *«Вчимося знати, вчимося робити, вчимося бути, вчимося жити разом: трансформації освітнього ландшафту школи засобами сучасних технологій»* дійшли висновку: **у баченні ідеальної України старшокласниками з різних регіонів нашої держави відсутні кричущі суперечності.**

Багаторічний досвід проведення таких конференцій та спостереження за їх учасниками свідчать про те, що саме колективні проекти ЮНЕСКО дають змогу формувати те, що необхідно знати, щоб існувати. Цього не вчить школа. Але цього потребує життя. І діти це розуміють.

Людину, суспільство й освіту, що вибирають буттєві цінності, А. Маслоу називає *«гарними»*. *«Гарне»* суспільство втілює буттєві цінності, віддає їм належне, бореться за них, робить можливим їх досягнення. *«Гарною»* є така освіта, вважає А. Маслоу, яка в найкращий спосіб залучає учня до буттєвих цінностей, тобто допомагає йому стати більш чесним, гарним, красивим, креативним, інтегрованим тощо. До цього спонукають проекти ЮНЕСКО.

У цьому напрямі має рухатися і Нова українська школа. **Формула сучасної освіти: Формальна освіта + Неформальна освіта = Центр освіченості дитини**, яка в майбутньому має стати успішною й щасливою.

На думку авторів, з такими дітьми, з такою готовністю українських учителів до змін **ми зможемо сьогодні створити Нову українську школу!** Тоді як кожна школа зможе визначитися, якою їй бути – школою знань, цінностей, компетентностей.